

de zich ervan afgesloten, kon er niet bij komen.' (p. 166) Het lijkt een vroeg verhaal van Hermans, geschreven in de nachtmerrieachtige trant die zijn eerste werk vaak kenmerkt. Waarmee de lezer toch nog een glimp opvangt van een imposant oeuvre dat overigens in het boek van Fransen nagenoeg onzichtbaar blijft.

G.F.H. Raat

H. Schultink, *Van onze taalkundige medewerker. Kronieken 1954-1962*. Bezorgd door Cecile A. Portielje en Jan Noordegraaf. – Amsterdam: Stichting Neerlandistiek vu / Münster: Nodus Publikationen, 2005. (Cahiers voor Taalkunde 22) – ISBN 3 89323 528 0 (Nodus Publikationen). ISBN 90 72365 86 0 (Stichting Neerlandistiek vu)

'De maatschappelijke autoriteit van de taalkundige en inzonderheid van de neerlandicus is in ons land gering', constateert Henk Schultink in een bijdrage die onder de titel 'Krant en taalwetenschap' op 25 augustus 1956 verscheen in de toenmalige NRC. Het was het eerste artikel in een nieuwe taalkundige rubriek, waarmee de latere Utrechtse hoogleraar Algemene Taalwetenschap beoogde 'kritische voorlichting te geven uit de werkplaats der taalkunde'. De bijdragen 'van onze taalkundige medewerker' verschenen tussen 1956 en 1960 en ze zijn onlangs door Cecile Portielje en Jan Noordegraaf gebundeld, aangevuld met een aantal eerdere stukjes over taal voor de NRC en een artikel uit 1962 voor dezelfde krant naar aanleiding van het afscheid van C.B. van Haeringen als hoogleraar Nederlandse taalkunde in Utrecht.

Schultink gebruikt zijn rubriek voor beschouwingen over zeer uiteenlopende aspecten van taal en taalwetenschap, vaak naar aanleiding van een pas verschenen studie of een discussie die in die tijd actueel was. Zo schrijft hij herhaaldelijk over spellingkwesies of de invloed van andere talen op het Nederlands, in die tijd dus nog vooral over germanismen. Hij wijdt een artikel aan 'de formele criteria en karakteristika van Sinterklaaspoëzie' en schrijft over de rol van 'moderne apparaten' als de taperecorder ('magnetofon') voor het taalkundig onderzoek. Opvallend is zijn belangstelling voor (het onderwijs van) het Nederlands in het buitenland. Meer dan eens bespreekt hij grammatica's of leerboeken van het Nederlands als vreemde taal, wat o.a. te maken zal hebben met het feit dat hij van 1951 tot 1956 werkzaam was als lector Nederlands aan de Uni-

versiteit van Kopenhagen. Dit verblijf in Denemarken verklaart zeker ook ten dele zijn fascinatie voor de Deense linguïst Louis Hjelmslev. Daarnaast gaat hij in tal van artikelen in op het werk van Nederlandse taalkundigen als Kloeke, Paardekooper, De Groot, Reichling of Van Haeringen.

Ook nieuwe ontwikkelingen in de taalkunde buiten Nederland worden besproken. Zo besteedt Schultink bijvoorbeeld aandacht aan het verschijnen van Noam Chomsky's *Syntactic structures* (1957), volgens hem een 'zeer instructieve studie'. Veel van zijn bijdragen kan men lezen als pleidooi voor de synchrone en structurele benadering van taal, een benadering die in die tijd nog geenszins vanzelfsprekend was. Dit maakt zijn NRC-rubriek buitengewoon interessant vanuit het oogpunt van de geschiedenis van de taalkunde. Men ziet in zijn bijdragen 'als het ware het structuralisme in Nederland definitief doorbreken', zoals Noordegraaf en Portielje in hun nabeschouwing stellen.

Matthias Hüning

Nicoline van der Sijs (red.), *Wereldnederlands. Oude en jonge variëteiten van het Nederlands*. Den Haag: Sdu uitgever, [2005]. – 196 pp.

In deze bundel worden, voor eerst voor zover ik weet, verschillende variëteiten van het Nederlands beschreven en vergeleken, zowel in Nederland zelf als in Suriname, het voormalige Nederlands Indië en Curaçao, alsmede het uit het Nederlands ontstane Afrikaans van Zuid-Afrika. In Nederland gaat het dan om het Jiddisch-Nederlands en de variëteiten van het Nederlands gesproken door Turken en Marokkanen. Over het fascinerende Moluks-Nederlands worden enkele opmerkingen gemaakt, maar dat blijft verder buiten beeld. Het boek vormt het een waardevolle bijdrage aan de groeiende literatuur over dit onderwerp. Zoals de redacteur, Nicoline van der Sijs, opmerkt (p. 9), richt boek het zich op een algemeen publiek, en de auteurs en de redacteur hebben er ook voor gezorgd dat er in het boek geen overdreven moeilijke termen voorkomen. Aan de andere kant probeert het boek wel grondig te zijn: er worden geen details overgeslagen ten behoeve van het luchtige verhaal.

Het overzicht van Fritz Ponelis heeft als titel 'Nederlands in Afrika: het Afrikaans' (pp. 15-30). Niet iedereen in Zuid-Afrika zal zich kunnen vinden in die omschrijving, maar in het stuk zelf wordt een rijk beeld gegeven van beeld ge-

ven van de eigenheid van het Afrikaans en ook van de verschillen tussen de verschillende variëteiten van de taal, inclusief wat opmerkingen over de Flaaitsa of Tsotsitaal, vooral gebruikt onder jongeren in de steden van Gauteng, het gebied rond Johannesburg. Tekenend is dat Ponelis geschreven bronnen gebruikt voor zijn analyse; zijn er gesproken teksten beschikbaar van de verschillende soorten van Afrikaans?

Sidney M. Joubert heeft de moeilijke taak een variant te beschrijven, het *Curaçaos-Nederlands* (pp. 31-57), waarvan de status onduidelijk is. Afgezien van uitspraak en woordenschat, er is geen consensus dat het Nederlands van Curaçao systematisch verschilt van dat van Nederland. Afwijkingen in woordvolgorde, lidwoordgebruik, enzovoort komen voor, maar niet systematisch. Joubert pleit voor 'een zo stringent mogelijk volgen van het Standaardnederlands' (p. 53); zijn artikel is met name waardevol door de schat van informatie over het lexicon van het Nederlands op de Antillen, en Joubert pleit ervoor dat er enige Curaçaos-Nederlandse woorden worden opgenomen in het groene Boekje of de Van Dale (p. 49). 'Zo'n geste zou de Curaçaöenaars zeker goed doen. De oogst zal zeker niet groot blijken te zijn.

De bijdrage van Jan W. de Vries over het *Indisch-Nederlands* (pp. 59-78) vertoont sporen van nostalgie. Zoals ook de rijsttafel 'met tenminste negen gerechten, zoals de *koki* ons gezin in Jakarta dagelijks voorschotelde' (p. 59) nauwelijks meer gemaakt wordt, zo verdwijnt ook het bijzondere taalgebruik van de Indische Nederlanders. Uitvoerig beschrijft hij de geschiedenis van het Indisch-Nederlands en een aantal lexicale en grammaticale bijzonderheden, met aan het eind nog opmerkingen over het Petjoh, 'de informele mengtaal van de straat en de vriendekring' (p. 68). Hier wrekt zich weer het gebrek aan grondige studies over het taalgebruik van de Indische Nederlanders. Opnames van informeel taalgebruik zijn nauwelijks beschikbaar.

Een opmerkelijke bijdrage is 'Het *Jodenhoeks*, "een echte spoegsprakie"' (pp. 79-110) van Justus van der Kamp. Met het Jodenhoeks wordt het nu verdwenen Amsterdams-joodse dialect bedoeld, gesproken binnen de joodse gemeenschap naast Jiddisch, Aramees, Hebreeuws, en ABN. Van der Kamp loopt buitengewoon zorgvuldig de historische en literaire bronnen langs voor deze variant, vele waarvan van niet-joodse oorsprong en vaak gekleurd door stigmatisering, en dat levert een rijk maar niet altijd systematisch beeld op. Mogelijkerwijs kan er in Vlaanderen nog onderzoek gedaan worden naar gesproken joods Nederlands, al zal dat ook beduidend anders gekleurd zijn.

J. van Donselaar behandelt het *Surinaams-Nederlands* in Suriname (pp. 111-130), terwijl Leonie Cornips het Surinaams-Nederlands in Nederland belicht (pp. 131-147). Van Donselaar is vooral sterk in zijn historisch overzicht en enorme kennis van de bijzondere woordenschat van het Surinaams-Nederlands, terwijl Leonie Cornips aansluit bij het sociolinguïstisch geïnspireerde onderzoek naar de moderne gesproken taal. De beide bijdragen laten zien dat dit een zeer rijk terrein van onderzoek betreft: een systematische vergelijking van de gesproken taal van verschillende sociale klassen en etnische groepen in Suriname en in de Nederlandse Surinaamse gemeenschap is zeer gewenst.

Het *Turks- en Marokkaans-Nederlands* (op de omslag staat abusievelijk Arabisch-Nederlands) vormen een rijke bron voor nieuwe bijdragen aan onze taal. Enkele bijdragen zijn lexicaal, maar over andere aspecten is geen overeenstemming. Het hoofdstuk onder redactie van Margreet Dorleijn en Jacomine Nortier (pp. 149-184), en met bijdragen van Adberrahman El-Aissati, Louis Boumans en Leonie Cornips, schetst veel van de vragen die er op dit terrein spelen, zonder nog met definitieve antwoorden te komen. Ontstaan er kenmerkende en stabiele vormen van Turks- en Marokkaans-Nederlands? Lijken deze op elkaar of zijn ze heel verschillend? Zijn er ook plaatselijke verschillen? Zullen deze variëteiten het niet-standaard Nederlands van de andere bewoners van de grote steden beïnvloeden? Gelukkig worden er over dit onderwerp op dit moment een aantal onderzoeken verricht, zodat over enkele jaren er meer helderheid zal zijn.

In haar *afsluitende overzicht* (pp. 185-196) probeert Nicoline van der Sijs vast te stellen wat de verschillende variëteiten met elkaar gemeen hebben. Duidelijk is dat de woordenschat dan geen rol speelt, die is juist onderscheidend. Kenmerken die een rol spelen zijn grammaticaal geslacht, verbuiging van de zelfstandige naamwoorden, de vergrotende trap van adjectieven, omschrijving met hulpwerkwoorden van werkwoordstijden, de plaats van de persoonsvorm, de vorm van het meervoud bij naamwoorden, verschillende vormen van een voornaamwoord (*ik/ mij*, enz.), vervoeging van het werkwoord, passieve vormen van het werkwoord, koppelwerkwoorden die tegelijkertijd bezit en aanwezigheid uitdrukken, en plaats van de ontkenning. Als je de verschillende variëteiten vergelijkt met het Afrikaans en met creooltalen met Nederlands lexicon, zie je allerlei mogelijke parallellen ontwikkelingen. Verschillen komen voort uit de geschiedenis van de verschillende taalvarianten en de mate waarin zij in contact bleven met het standaard Nederlands.

Opvallend is hoe weinig systematisch onderzoek er is gedaan naar al deze variëteiten. Het Afrikaans is goed onderzocht, maar van de andere taalvariëteiten weten we niet zo heel veel. Met name op het terrein van het Surinaams-Nederlands is grondig modern onderzoek mogelijk en gewenst.

Pieter Muysken

Herbert Van Uffelen & Dirk de Geest (Hrsg.), *Niederländische Literaturwissenschaft auf neuen Wegen*. Wien: Praesens, 2006. (Wiener Schriften zur Niederländischen Sprache und Kultur 4). – 217 pp. ISBN 3 7069 0354 7. € 26,20

‘Wat is de toekomst van de letterkundige neerlandistiek?’ Deze vraag vormde in het door Ernst van Alphen en Frans-Willem Korsten uitgegeven themanummer van *TNTL* (120 (2004), nr. 4) de aanleiding voor kritische geluiden over de huidige situatie in de neerlandistiek. Verschillende wetenschappers constateerden een toestand van stagnatie en beslotenheid. Er werd op een gebrek aan methodologische en theoretische discussie in het vakgebied gewezen. Men stelde bovendien dat in de neerlandistiek te weinig op belangrijke internationale ontwikkelingen in de letterkunde wordt gereageerd. De auteurs van de inleiding van *Niederländische Literaturwissenschaft auf neuen Wegen* (Dirk de Geest, Mary Kemperink, Jürgen Pieters, Carl de Strycker en Herbert van Uffelen) zijn het niet eens met deze visie. Zij presenteren de bundel als een reactie op bovengenoemde kritiek en willen aantonen ‘dass es mit der niederländischen Literaturwissenschaft alles in allem nicht so schlecht bestellt ist, wie diese kritische Diagnose [in *TNTL* 120, C.L.] suggerieren will. Vielmehr zeichnet sich die niederländische Literaturwissenschaft in einer Reihe von Domänen nicht nur durch hohe Qualität aus, sondern ist auch aus internationaler Perspektive inspirierend’ (p. 9).

Niederländische Literaturwissenschaft auf neuen Wegen is het resultaat van het in november 2005 in Wenen gehouden colloquium van *Olith*, een onderzoeksgemeenschap waaraan wetenschappers van de universiteiten van Leuven, Gent, Luik, Groningen en Wenen zijn verbonden. Het in het Duits gepubliceerde boek bevat negen lezingen die in vier onderzoeksthema’s zijn gegroepeerd. De bundel opent met artikelen van Dirk de Geest en Gillis Dorleijn over ‘literatuur en poëtica’. Daarop volgen de thema’s ‘literatuur en maatschappij’ (met bijdragen van Mary Kem-

perink en Ralf Grüttemeier), ‘literatuur en geschiedenis’ (Jürgen Pieters en Maria Leuker) en, als laatste, ‘literatuur en invloed’ (Anne Marie Musschoot, Carl de Strycker en Herbert van Uffelen). Bij de bijdragen gaat het om ‘work in progress, um Versuche, laufende Untersuchungen zu überdenken. Darüber hinaus werden konkrete Fallstudien präsentiert und explizit theoretische und methodologische Fragen, die mit dieser konkreten Fragestellung verbunden sind, reflektiert’, zo belooft de inleiding (p. 9).

Concrete cases worden onder meer in de artikelen van Kemperink en Grüttemeier behandeld. Grüttemeier presenteert een hoofdstuk uit zijn samen met Klaus Beekman geschreven studie *De wet van de letter. Literatuur en rechtspraak* (2005). Hij gaat in op de processen die tussen 1985 en 1993 werden gevoerd naar aanleiding van Theo van Gogh’s tekst ‘Een Messias zonder kruis’. Grüttemeier analyseert de poëtische opvattingen binnen het recht die ook in deze processen een belangrijke rol blijken te spelen. Kemperink onderzoekt de representatie van technologie in de Nederlandse literatuur van het fin de siècle. Zij laat zien dat de tot uitdrukking komende houding duidelijk positiever is dan het gangbare beeld van deze periode doet vermoeden. Op deze manier wordt weliswaar een bepaalde aanpak voorgesteld, maar van de aangekondigde expliciete theoretische en methodische reflectie is weinig sprake. Zo wordt bijvoorbeeld door Kemperink het uitgangspunt dat literatuur kan worden beschouwd als ‘ein sehr geeignetes Mittel, um Ideologien zu rekonstruieren, die in früheren Zeiten mit spezifischen Aspekten einer Kultur verbunden wurden’ (p. 76) noch geëxplicieerd, noch geproblematiseerd.

In de bijdragen van Pieters, De Strycker en Musschoot staat een bepaalde theorie of richting in het onderzoek centraal. De Strycker geeft in zijn artikel – waarvan al eerder een versie in *Nederlandse letterkunde* (10 (2005), nr. 4) verscheen – een overzicht van de neerlandistische receptie van Harold Blooms *The Anxiety of Influence* (1973). Musschoot gaat in op de ontwikkelingen in de studie van thema’s en motieven. Aan de hand van het onderzoek naar het Judith-thema toont zij aan waarin voor haar de nieuwe mogelijkheden in de thematologie bestaan: de post-structuralistische en cultuurhistorische methoden en benaderingen laten zien dat het verhaal weliswaar constante elementen bevat, maar dat deze, afhankelijk van de historische en sociale context, steeds weer andere betekenissen krijgen toegewezen. Pieters houdt zich bezig met de vraag waarom het *New Historicism* in de neerlandistiek nauwelijks is doorgedrongen, terwijl